

Linda Bäckman

FT, SLS-tutkija, Åbo Akademi,
Linda.i.backman@abo.fi

Sari Pöyhönen

FT, Professori, Jyväskylän yliopisto,
Soveltavan kielentutkimuksen keskus
sari.h.poyhonen@jyu.fi

Superdiversiteetti ja muuttoliikkeet

Avainsanat: superdiversiteetti, muuttoliikkeet, väestöjen moninaistuminen

Väestöjen moninaistumista kuvaava käsite "superdiversiteetti" on viime vuosikymmenen ajan lisääntyvästi toiminut lähestymistapana muuttoliikkeiden tutkimuksessa. Superdiversiteetti on tarkoitettu viittaamaan eri tekijöiden vuorovaikutukseen, jolla on merkitystä niin yksilökuin yhteiskuntatasollakin. Käsite kyseenalais-ta perinteiset käsitykset niin "valtaväestöstä" kuin "maahanmuuttajaryhmistä", ja johtaa uusiin tulkintoihin muun muassa maahanmuuton ja integroitumisen havainnollistamisessa. Tässä artikkelissa esittelemme käsitettä ja sen merkitystä marraskuussa 2018 järjestetyistä Argumenta-seminaarista poimittujen esimerkkien avulla.

Superdiversiteetti on käsitteenä saavuttanut suuren suosion muuttoliikkeiden tutkimuksessa viime vuosikymmenen aikana. Antropologi Steven Vertovecin esittämällä käsitteellä viitataan muuttoliikkeiden ja väestöjen moninaistumiseen sekä eri tekijöiden vuorovaikutukseen. Vertovec (esim. 2006) tarkoittaa superdiversiteetillä paitsi maahanmuuttajien erilaisia kokemuksia, mahdollisuuksia, rajoituksia ja kehityskäaria myös laajempia sosiaalisia ja taloudellisia kytköksiä. Maahanmuutto on muuttanut volyymiaan ja muotoaan, mikä ilmenee muun muassa siinä, etteivät samaa etnistä ryhmää edustavat henkilöt välttämättä koe maahanmuuton ja integroitumisen prosesseja

samalla tavalla. Myös hegemoniset kategoriat, kuten kieli (esim. Blommaert & Rampton 2011) saavat uusia tulkintoja näissä maahanmuuton ja integroitumisen prosesseissa.

Alun perin Vertovec kuvasi käsitteellä Lontoa, ja vertaili perinteistä maahanmuuttoa Britannian entisistä siirtomaista nykyajan monitahoisiin muuttoliikkeisiin, jotka ovat laajempia kuin nopeampia kuin aiemmin, sekä koskettavat myös alueita, jonne perinteisesti ei ole muutettu muista maista. Superdiversiteetin käsite on myös tarkoitettu huomiomaan eri tekijöiden, kuten iän, yhteiskuntaluokan, oleskelulupatyypin, tai sosiaalisen pääoman vuorovaikutusta sen sijaan, että muuttoliikkeitä tai moninaisia väestöjä kuvattaisiin pelkästään kansallisuuksien tai etnisyyden kautta. Toisin sanoen tarkoitukseksi on siirtynyt ajatuksesta maahanmuuttajista yhtenäisenä ryhmänä moniulottuvaisempaan käsitteellistämiseen. Esimerkiksi Suomessa asuva venäläinen saattaa olla opiskelun, työn tai perhesiteen kautta muuttanut henkilö, turvapaikanhakija tai pakolaistaustainen; hän saattaa noudattaa eri uskontoa tai ei mitään; hän saattaa olla korkeasti koulutettu tai vailla koulutusta; hän saattaa puhua eri kieliä (myös ensikielinsä), ja kaikilla näillä tekijöillä saattaa olla vaikutus hänen identiteettinsä sekä siihen, miten yhteiskunta voi häntä tukea.

Superdiversiteetti ei tietenkään koske pelkästään maahanmuuttajia, vaan koko yhteiskuntaa, eikä mikään yhteiskunta ole ikinä ollut tai tule olemaan homogeeninen, vaikka kansallismieliset haluaisivat niin uskotella. Nykymaailmassa, varsinkin länsimaissa, liikkuvuus on helpompaa ja yleisempää kuin koskaan. Tämä tarkoittaa, että perinteisiä käsitteitä, joilla esimerkiksi kotoutumista on kuvailtu, on syytä uudelleenarvioida. Mihin uusien tulokkaiden pitäisi "kotoutua"? Mitä tarkoittaa "valtaväestö"? Millä käsitteillä moninaisia ilmiöitä ja identiteettejä tulisi kuvailla? Superdiversiteetissä on siis kyse niin kuvailevasta käsitteestä kuin ilmiöstä, joka vaikuttaa muun muassa valintoihin niin hallinnollisissa käytänteissä kuin tutkimuksessakin.

"Changing patterns of migration and superdiversity"

Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muutoliikkeen tutkimuksen seura ETMU ja Siirtolaisuusinstituutti järjestivät marraskuussa 2018 avoimen Argumenta-seminaarin "Changing patterns of migration and superdiversity". Seminaarissa tarkasteltiin kriittisesti superdiversiteettiä käsitteenä, sen nykykäyttöä ja potentiaalista selitysvoimaa. Esityksessään Jenny-Louise Van der Aa (Tilburgin yliopisto) valaisi, miten turvapaikkajärjestelmä ja siihen kuuluvat puhutellut eivät kohtaa todellisia elämäntilanteita ja -kertomuksia. Kertomukset, jotka eivät vastaa turvapaikkajärjestelmän tuottamaa normatiivista tarinaa, katsotaan olevan epäuskottavia, mikä johtaa kielteiseen päätökseen. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöstä edustavan aktivistin turvapaikkakertomusta pidetään lähtökohteisesti uskottavampana kuin sellaisen henkilön, joka ei vielä itselleenkaan ole kunnolla kielentänyt seksuaalista identiteettiään, mutta on silti joutunut perheensä hylkäämäksi tai poliittisen vainon kohteeksi. Kertomuksessa esiintyvät tauot ja epäröinnit sekä tulkauksen vaikeudet saatetaan tulkita ajan pelaamiseksi ja ovat omiaan lisäämään kertomuksen epäuskottavuutta.

Turvapaikkapuhutteluista on tuoretta tutkimusta myös Suomessa. Esimerkiksi Laura Tarvainen ja Sanna Hautala (2018) ovat tutkineet turvapaikkaa käsittelevien viranomaisten hallinnan mekanismeja ja yksilön navigoimista järjestelmässä rajallisilla/raja-etuilla resursseilla. Turvapaikanhakijan kertomuksen uskottavuus on puntarissa, ja päätös kallistuu painavampaan ei-vaakakuppiin. On vaarana, että ihmisoikeudet eivät toteudu viranomaisten suppean näkemyksen takia. Myös kielitaidolla ja käytettävissä olevilla kie-

liresursseilla on merkitystä päätöksiä tehdessä. Nina Sivunen (2019) on tutkimuksessaan haastatellut kuuroja turvapaikanhakijoita, jotka ovat kertoneet kielellisistä ongelmista vastaanottokeskuksessa ja turvapaikkapuhutteluissa. Kuurot turvapaikanhakijat ovat superdiversiteetin marginaalissa.

Jenny Phillimore (Birminghamin yliopisto) puolestaan esitteli tutkimushanketta, jossa vertaillaan terveydenhuollon mukautumista superdiversiteettiin neljässä Euroopan kaupungissa (Birmingham, Bremen, Lissabon ja Uppsala). Tutkimus osoittaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmat ovat paitsi globaaleja myös paikallisia. Kriittinen kysymys onkin, tunnistaako sosiaali- ja terveyshuollon järjestelmä tätä moninaisuutta, ja tuottaako se mahdollisesti omilla hallinnollisilla käytänteillään ja kategorioillaan epätasa-arvoa. Monikansallisessa tutkimuksessa tarkastellaan, mistä ja miten asiakkaat hakevat apua terveydellisiin ongelmiinsa, ja missä ja miten niihin vastataan. Tutkimuksesta käy ilmi, että kolmannen sektorin toimijoilla (Iso-Britanniassa ns. Big Society) on tärkeä tehtävä yhdistää yksilöt ja sosiaali- ja terveyspalvelut. Viranomaisten siiloutuminen omiin alueisiin voi sumentaa näkymän yksilön kokonaistilanteeseen, joka kolmannen sektorin toimijoilla on. Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat mitä suurimmassa määrin kielellisiä palveluita, jotka edellyttävät kielellistä herkkyyttä, taitoa toimia tulkkien kanssa sekä kykyä ylittää kielen rajat.

Puheenvuorojen lisäksi seminaarissa kuultiin paneelikeskustelu aiheesta "How super is superdiversity?". Keskusteluun osallistuivat Jenny-Louise Van der Aa, Reetta Toivanen (professori, Helsingin yliopisto), Faith Mkwesha (tutkija, Helsingin yliopisto) ja Khalid Idriss (projektisuunnittelija, Suomen Pakolaisapu). Keskustelussa pohdittiin, millaisia alueita esimerkiksi Suomen maahanmuuttokeskustelussa on vielä tunnistamatta, ja toisiko superdiversiteetti tähän uuden näkökulman.

Yleistetyt "maahanmuuttajaryhmät"

Kun tasavallan presidentti Sauli Niinistö puhui uudenvuodenpuheessaan muuttoliikkeistä, hän korosti osallisuutta ja tahtoa sopeutua "yhteiskuntaamme". Osana vastuun kantamista hän mainitsi "omien ohjaamisen". Uudenvuodenpuheessa korostuu perinteisesti muun muassa pronominiin käytön kautta ajatus kansasta yhtenäisenä yhteisönä. Ketkä kuuluvat mainittuun "yhteiskuntaamme", ja ketkä lasketaan ulkopuolisiiksi, joiden on omatoimisesti pyrittävä sopeutumaan? Poliittisessa puheessa tuotetaan usein

kuvaa ryhmistä, joiden on oman pyrkimyksen kautta liikuttava kohti "yhteiskuntaa", joka mielletään yleensä eheänä ja yksimielisenä. Vailla oleskelulupaa olevat, ja usein myös pakolaisstatuksen saaneet, ovat tämän diskurssin yleistettynä kohteena, joihin lähivuosina on vielä yhdistetty islamin usko. Presidentin puheessa myös "omien ohjaaminen" vahvistaa mielikuvaa yhtenäisistä ryhmistä. Ketkä ovat kenelle omia?

Puhe sai osakseen kritiikkiä muun muassa Vihreiden entisen kansanedustajan Ozan Yanarin kirjoituksessa "Mystisestä maahanmuuttajayhteisöstä tässä terve!". Kuten Yanar tuo esiin, käsitteet "maahanmuuttajaryhmistä" tai "-yhteisöistä" ovat harhaanjohtavia. Superdiversiteettiä hyödyntävän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on purkaa tällaisia käsityksiä ja käsitteitä, ja tutkia, millä eron kategoriailla on merkitystä erilaisiin yhteiskun-

nallisiin kysymyksiin vastaamisessa ("what difference makes a difference").

Lähteet

- Blommaert, Jan & Ben Rampton (2011). Language and Superdiversity. *Diversities*, 13 (2), 1–21.
- Sivunen, Nina (2019). An Ethnographic Study of Deaf Refugees Seeking Asylum in Finland, *Societies* 9 (1), 2. <https://doi.org/10.3390/soc9010002>.
- Tarvainen, Laura & Sanna Hautala (2018). Pa-perittomuuteen pakotetut. *Oikeus* 47 (4), 338–357.
- Vertovec, Steven (2006). *The emergence of super-diversity in Britain*. Centre on Migration, Policy and Society. Working paper no. 25. Oxford: University of Oxford.

Karin Lindfors & Asta Lumikero (red.)

Den första veckan grät jag...

Pris 15 € + leverans

<http://kauppa.siirtolaisuusinstituutti.fi>
Eller: krhemi@utu.fi

Den erfarenheten delas av många i en ny bok om finlandssvenskt kvinnoliv i Sverige. Boken har fått titeln "Den första veckan grät jag..." och beskriver känslan av att anlända till ett land där man talar samma språk men ändå blir bemött som en främling. I personliga intervjuer skildrar fjorton finlandssvenska kvinnor, idag mellan 69 och 95 år gamla, sitt första möte med Sverige.

Gemensamt för dem är att alla har flyttat från Finland till Sverige mellan 1940- och 1980- talet. Alla har ett långt yrkesliv bakom sig och ingen är s.k. kändis. De kände att de reste till ett land som de förstod sig på, men mötet kunde bli chockartat. Idag ser de tillbaka på sina långa liv med många minnen och skarpsynta observationer om dagens svenska samhälle.

Bokens redaktörer Karin Lindfors och Asta Lumikero har sammanställt intervjuerna till en fängslande berättelse om vilket stort steg det var att emigrera då, jämfört med dagens globaliserade värld. Berättelserna visar på den kluvenhet som finns hos både den som anländer och den som tar emot. Det nya och främmande möter man med frågor, egna föreställningar och fördomar. Ett evigt mönster går igen, idag är det nya grupper som är föremål för tankemodellen vi och dom. "Den första veckan grät jag..." är både kvinnohistoria och en del av Sveriges och Finlands historia.